

**Stanisław Stryczek*, Andrzej Gonet*, Mirosław Rzycznik*,
Lucyna Czekaj***

**WPLYW OBCIĄŻEŃ PIONOWYCH
NA OSIADANIE MIESZANEK GRUNTOWO-GLEBOWYCH
Z UDZIAŁEM DOMIESZEK CHEMICZNYCH I ORGANICZNYCH****

1. WSTĘP

Podczas wykonywania otworów wiertniczych powstają odpady poprodukcyjne (okruszki skalne i odpady płuczki wiertniczej), które przechowuje się w dołach urobkowych. Są one poważnym zagrożeniem dla gruntów, wód i powietrza ze względu na znaczną masę, objętość, konsystencję, a także rodzaj (np. związki chemiczne niezbędne do regulacji parametrów płuczek wiertniczych).

Wymagany przepisami obowiązek rekultywacji obszarów zajmowanych czasowo pod tereny wiertni, w tym również doły urobkowe, zmusza wykonawców do szukania różnych metod i sposobów utylizowania i neutralizowania szkodliwości powstałych odpadów. Działalność ta pochłania znaczne nakłady finansowe ze względu na skład i strukturę odpadów wiertniczych.

W artykule przedstawiono wyniki fragmentu badań zmierzających do uzyskania spoi-
stych układów gruntowo-glebowych z udziałem opracowanych kompozytów (o odpowied-
niej konsystencji) umożliwiającej pozostawienie odpadów w miejscu ich powstania, z rów-
noczesnym zainicjowaniem w opracowanych mieszankach procesów glebotwórczych.

Przedstawiono wyniki edometrycznych badań osiadania pod obciążeniem mieszanek
gruntowo-glebowych z udziałem trocin, słomy oraz wybranych związków chemicznych.
Miało to na celu określenie zakresu zmian ich początkowych wysokości, w zależności od
wartości obciążeń pionowych oraz wartości edometrycznych modułów ścisłości gruntów
wywołujących te zmiany.

---

* Wydział Wiertnictwa, Nafty i Gazu AGH, Kraków

** Praca wykonana w ramach badań własnych w 2006 r.

2. CHARAKTERYSTYKA BADANYCH MIESZANEK

Edometryczne badania osiadania przeprowadzono na 48 próbkach mieszanek grunto-glebowych powstałych po dodaniu do matryc zużytych płuczek wiertniczych, o recepturach zamieszczonych w tabeli 1, gleby w stosunku wagowym do matrycy 1:1, dla mieszanek z udziałem wody wodociągowej (W^1), i 1:1,2÷1:1,5 dla mieszanek zarobionych na solance, a także dodatków chemicznych: lignitów potasowych (LP) – 0,5%, lignitów sodowych (LS) – 0,5%, lignosulfonianów żelazowych (LŻ) – 0,1% oraz węglowodorów: oleju napędowego (ON) w ilości 1% oraz składników organicznych, w postaci trocin z drewna drzew iglastych i słomy – 5 i 10%.

Tabela 1
Receptury bazowych matryc zużytych płuczek wiertniczych

Matryca zużytej płuczki wiertniczej sporządzona na bazie wody wodociągowej		Matryca zużytej płuczki wiertniczej sporządzona na bazie solanki	
Nazwa składnika	Udział wagowy [%]	Nazwa składnika	Udział wagowy [%]
składniki podstawowe:		składniki podstawowe:	
– bentonit	8	– bentonit	8
– kalcyt	8	– kalcyt	8
– kwarc	8	– kwarc	8
– woda wodociągowa	76	– 2% solanka	76
dodatki:		dodatki:	
– PAA	0,1	– PAA	0,1
– Polofix LV	0,5	– Polofix LV	0,5

Wartości wilgotności naturalnej badanych próbek określone wzorem (1) [1–4, 6, 7]

$$w = \frac{m_w}{m_s} \cdot 100 \quad [\%] \quad (1)$$

były zawarte w przedziale $w_n \in [52,1 \div 63,2]\%$, dla mieszanek z udziałem wody wodociągowej, oraz $w_n \in [39,1 \div 50,0]\%$, dla mieszanek sporządzonych z udziałem solanki.

Wartości gęstości objętościowych gruntu ρ oraz gęstości objętościowych szkieletu gruntowego ρ_d sporządzonych próbek określone wzorami (2) i (3) [1–4, 6, 7]:

$$\rho = \frac{m_n}{V} \quad [\text{g}/\text{cm}^3] \quad (2)$$

$$\rho_d = \frac{100 \cdot \rho}{100 + w} \quad [\text{g}/\text{cm}^3] \quad (3)$$

¹⁾ objaśnienia wszystkich oznaczeń umieszczono w wykazie skrótów (s. 466–467).

zawierały się w przedziałach: $\rho \in [1,37 \div 1,58] \text{ g/cm}^3$, a $\rho_d \in [0,85 \div 1,00] \text{ g/cm}^3$, dla mieszanek sporządzonych z udziałem wody wodociągowej oraz $\rho \in [1,48 \div 1,72] \text{ g/cm}^3$, a $\rho_d \in [1,00 \div 1,22] \text{ g/cm}^3$, dla mieszanek sporządzonych z udziałem solanki.

Sucha matryca zużytej płuczki wiertniczej, gleba oraz mieszanka tych dwóch składników były, pod względem granulometrycznym, gruntami drobnoziarnistymi typu piasku gliniastego [5] pozbawionymi ziarn frakcji żwirowej i kamienistej. Pod względem wartości wskaźnika różnoziarnistości (U) [4], matryca zużytej płuczki wiertniczej była gruntem równoziarnistym ($U = 1,80$), natomiast gleba oraz mieszanka, w stosunku wagowym 1:1, suchej matrycy zużytej płuczki wiertniczej i gleby, były gruntami różnoziarnistymi o wartościach wskaźnika różnoziarnistości równych odpowiednio: dla gleby $U = 6,10$, a dla mieszanki suchej matrycy zużytej płuczki wiertniczej z glebą $U = 5,38$.

3. WYNIKI BADAŃ

Edometryczne badania ścisłości mieszanek gruntowo-glebowych z udziałem opracowanych kompozytów przeprowadzono zgodnie z normą [6], w zakresie obciążeń jednostkowych od 12,5 do 100 kPa, zwiększając dwukrotnie obciążenie, po ustabilizowaniu się wysokości próbek, w czterech kolejnych krokach tzn.: 12,5; 25; 50 i 100 kPa.

Moduły ścisłości pierwotnej M_o obliczono wzorem (4) [1–4, 6, 7]

$$M_o = \frac{\Delta\sigma}{\varepsilon} = \frac{\Delta\sigma \cdot h_{i-1}}{\Delta h'} = \frac{(\sigma_i - \sigma_{i-1})h_{i-1}}{\Delta h - \Delta h_e} \quad [\text{Pa}] \quad (4)$$

Na rysunkach przedstawiono wykresy ścisłości – dla mieszanek sporządzonych z udziałem wody wodociągowej (rys. 1) oraz mieszanek sporządzonych z udziałem solanki (rys. 2), natomiast wartości liczbowe edometrycznych modułów ścisłości pierwotnej (M_o), badanych mieszanek gruntowo-glebowych, zestawiono w tabeli 2.

Analiza kształtu krzywych ścisłości próbek układów gruntowo-glebowych, sporządzonych z udziałem wody wodociągowej z dodatkami lignitów potasowych, o udziale wagowym 0,5% (rys. 1a) oraz węglowodorów, o udziale wagowym 1% (rys. 1d), wskazuje na podobny sposób oddziaływania zastosowanych domieszek związków chemicznych na intensywność osiadania badanych próbek. Układy krzywych ścisłości są rozbieżne wraz ze wzrostem obciążeń jednostkowych wywieranych na próbki.

Zmniejszenie początkowej wysokości próbek wyniosło 2,25÷3,30%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 12,5 \text{ kPa}$ oraz 7,58÷14,74%, przy obciążeniu jednostkowym 100 kPa, dla mieszanek z dodatkiem lignitów potasowych. Natomiast dla próbek z dodatkiem węglowodorów, zmniejszenie wysokości początkowej wyniosło odpowiednio: 3,28÷4,09%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 12,5 \text{ kPa}$ oraz 9,09÷22,52%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 100 \text{ kPa}$. Oznacza to, że układy gruntowo-glebowe z dodatkiem węglowodorów charakteryzowały się znacznie większą podatnością na osiadanie od mieszanek z dodatkiem lignitów potasowych, szczególnie w zakresie wyższych wartości obciążeń jednostkowych.

Dla próbek z domieszką lignitów sodowych, o udziale wagowym 0,5% (rys. 1b) utrzymywała się, w zakresie małych wartości obciążeń jednostkowych ($\sigma = 12,5 \div 50 \text{ kPa}$), niewielka i podobna dla wszystkich próbek intensywność osiadania, a po przekroczeniu obciążenia

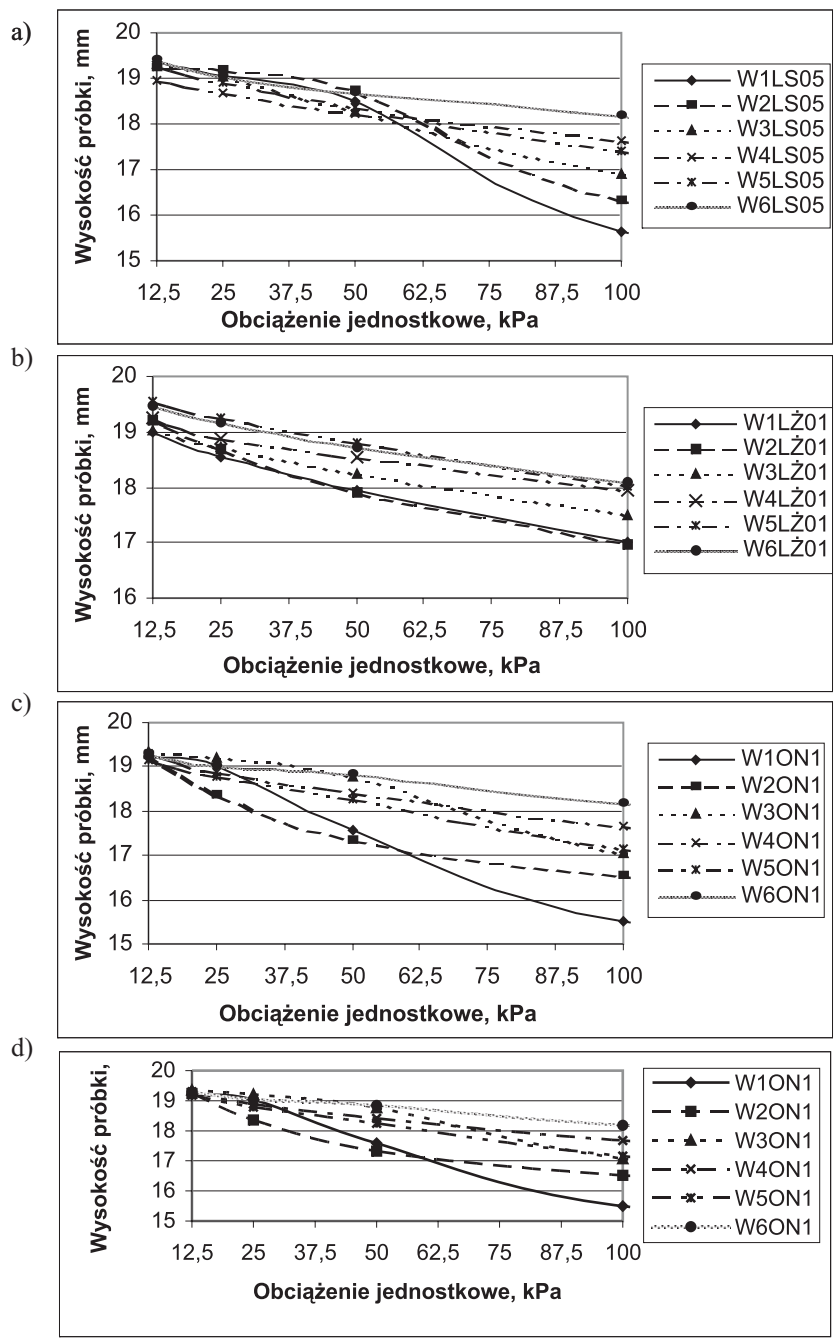
żenia jednostkowego $\sigma = 50$ kPa nastąpiło zdecydowane zwiększenie intensywności osiadania próbek. Było ono tym większe, im mniejsza była zawartość składników organicznych (trociny, słoma) w mieszance gruntowo-glebowej.

Taki przebieg zjawiska spowodowany był prawdopodobnie utrudnionym odsączeniem, wody z przestrzeni porowej badanych mieszanek w zakresie małych obciążeń jednostkowych, na skutek działania lignitów sodowych. W zakresie większych wartości obciążeń jednostkowych nastąpiło zintensyfikowanie procesu odsączania wody, a tym samym osiadania próbek.

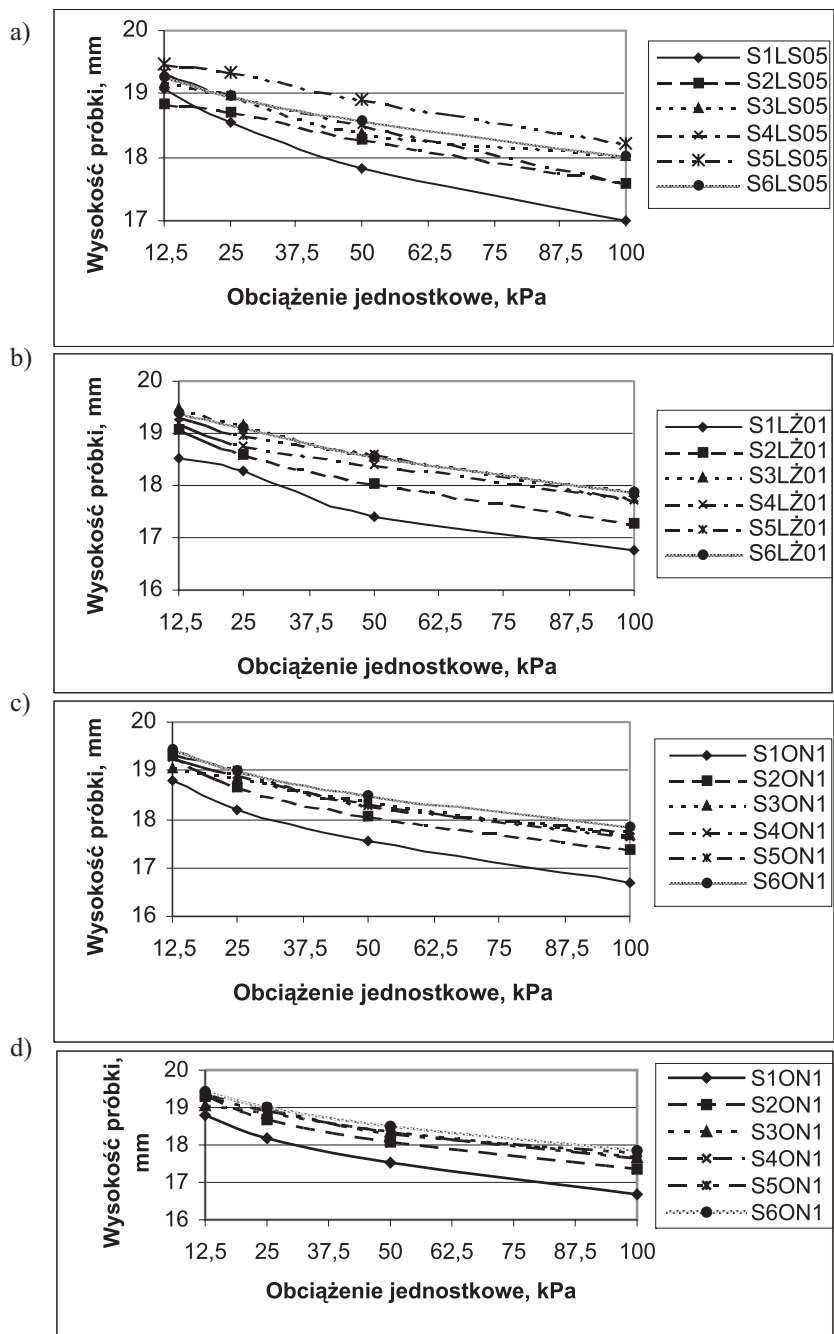
Tabela 2

Edometryczne moduły ścisłości pierwotnej mieszanek gruntowo-glebowych

Układy gruntowo-glebowe sporządzone z udziałem wody wodociągowej						Układy gruntowo-glebowe sporządzone z udziałem solanki					
Lp.	Symbol próbki	Obciążenie jednostkowe σ [kPa]				Lp.	Symbol próbki	Obciążenie jednostkowe σ [kPa]			
		12,5	25	50	100			12,5	25	50	100
		Moduł ścisłości pierwotnej M_o [kPa]						Moduł ścisłości pierwotnej M_o [kPa]			
1	W1LP05	415	898	1250	1500	1	S1LP05	305	680	1192	1863
2	W2LP05	379	290	798	1028	2	S2LP05	274	801	1437	1634
3	W3LP05	403	400	812	1595	3	S3LP05	305	657	1439	2371
4	W4LP05	556	453	1000	1200	4	S4LP05	439	900	1168	1589
5	W5LP05	422	687	916	1775	5	S5LP05	413	703	1526	1541
6	W6LP05	546	912	1349	1577	6	S6LP05	311	607	801	2153
7	W1LS05	396	738	907	324	7	S1LS05	270	459	623	2200
8	W2LS05	316	632	1072	392	8	S2LS05	213	1961	1135	1280
9	W3LS05	365	936	596	672	9	S3LS05	305	1142	836	2390
10	W4LS05	239	825	1080	1507	10	S4LS05	373	700	909	990
11	W5LS05	342	708	853	948	11	S5LS05	459	2162	1082	1390
12	W6LS05	415	688	1246	1965	12	S6LS05	347	790	1218	1617
13	W1LŻ01	247	525	766	974	13	S1LŻ01	169	890	537	1339
14	W2LŻ01	317	465	592	945	14	S2LŻ01	272	492	866	1158
15	W3LŻ01	262	727	970	1206	15	S3LŻ01	481	749	802	1395
16	W4LŻ01	330	672	1330	1625	16	S4LŻ01	309	539	1320	1405
17	W5LŻ01	549	795	1106	1216	17	S5LŻ01	362	680	1309	1051
18	W6LŻ01	476	785	1142	1457	18	S6LŻ01	417	795	881	1385
19	W1ON1	313	400	600	750	19	S1ON1	208	377	704	1031
20	W2ON1	327	273	445	1080	20	S2ON1	360	383	789	1242
21	W3ON1	382	750	1092	1250	21	S3ON1	264	1145	958	1348
22	W4ON1	357	591	980	1252	22	S4ON1	352	643	822	1301
23	W5ON1	306	623	859	1100	23	S5ON1	385	696	669	1766
24	W6ON1	350	972	1300	1428	24	S6ON1	435	578	946	1417

Rys. 1. Krzywe ścisłości pierwotnej układów gruntowo-glebowych sporządzonych z udziałem wody wodociągowej, z domieszkami: a) 0,5% lignitów potasowych (LP); b) 0,5% lignitów sodowych (LS); c) 0,1% lignosulfonianów żelazowych (LZ); d) 1% węglowodorów (oleju napędowego ON)

Rys. 2. Krzywe ścisłości pierwotnej układów gruntowo-glebowych sporządzonych z udziałem solianki z domieszkami: a) 0,5% lignitów potasowych (LP); b) 0,5% lignitów sodowych (LS); c) 0,1% lignosulfonianów żelazowych (LŻ); d) 1% węglowodorów (oleju napędowego ON)

Zmniejszenie wysokości początkowej próbek z domieszką lignitów sodowych wyniosło 3,02÷5,24%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 12,5$ kPa oraz 9,06÷21,73%, dla obciążenia jednostkowego $\sigma = 100$ kPa. Oznacza to, że w górnym zakresie obciążeń jednostkowych efekt oddziaływania lignitów sodowych na osiadanie badanych mieszanek gruntowo-glebowych był podobny do oddziaływania na te mieszanki oleju napędowego.

W przypadku mieszanek gruntowo-glebowych z domieszką lignosulfonianów żelazowych, o udziale wagowym 0,1%, uzyskano układ krzywych o przebiegu zbliżonym do przebiegu linii równoległych (rys. 1c), co oznacza podobną intensywność osiadania, pod obciążeniem wszystkich badanych próbek. Było to spowodowane podobną intensywnością odsączania wody wolnej z przestrzeni porowej badanych mieszanek w całym zakresie obciążeń jednostkowych.

Zmniejszenie wysokości początkowej próbek z dodatkiem lignosulfonianów żelazowych wyniosło od 2,28÷5,07%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 12,5$ kPa, a do 9,49÷15,2% przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 100$ kPa.

Analiza wykresów osiadania próbek mieszanek gruntowo-glebowych z udziałem opracowanych kompozytów z zawartością solanki wykazała, że wszystkie krzywe ściśliwości (rys. 2) miały przebiegi zbliżone do linii równoległych, co wskazuje na ustaloną intensywność osiadania próbek, z zachowaniem generalnej zasady, że zmniejszenie wysokości początkowej badanej próbki było tym większe, im mniejsza była w niej zawartość domieszek organicznych (trociny, słoma).

Zmniejszenie wysokości początkowej poszczególnych próbek wyniosło:

- dla mieszanek z dodatkiem lignitów potasowych, o udziale wagowym 0,5% (rys. 2a): 2,85÷4,55%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 12,5$ kPa oraz 9,20÷11,05%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 100$ kPa,
- dla mieszanek z dodatkiem lignitów sodowych, o udziale wagowym 0,5% (rys. 2b): 2,7÷5,85%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 12,5$ kPa oraz 8,9÷14,95%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 100$ kPa,
- dla mieszanek z dodatkiem lignosulfonianów żelazowych, o udziale wagowym 0,1% (rys. 2c): 2,6÷7,4%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 12,5$ kPa oraz 10,5÷16,2%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 100$ kPa,
- dla mieszanek z dodatkiem węglowodorów, o udziale wagowym 1% (rys. 2d): 2,88÷6,01%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 12,5$ kPa oraz 10,75÷16,6%, przy obciążeniu jednostkowym $\sigma = 100$ kPa.

Największe odkształcenia, o podobnym zakresie wartości liczbowych, uzyskano dla próbek z domieszkami lignosulfonianów żelazowych (rys. 2c) oraz węglowodorów (rys. 2d).

Stabilizujący wpływ na osiadanie próbek zarobionych na solance miała domieszka lignitów potasowych. Wszystkie próbki, z domieszką lignitów potasowych, niezależnie od zawartości domieszek organicznych, osiadały w podobny sposób, czego efektem była niewielka odległość między krzywymi ściśliwości (rys. 2a).

Zaobserwowano podobne oddziaływanie lignosulfonianów żelazowych na podatność do edometrycznego osiadania mieszanek sporządzonych zarówno na wodzie wodociągowej jak i solance. W wyniku przeprowadzonych badań otrzymano, dla tych dwóch grup próbek, podobne wykresy ściśliwości (rys. 1c i 2c).

Wyraźnie wyższe, niż dla pozostałych badanych próbek, wartości końcowego ubytku procentowego początkowej wysokości próbek (dla jednostkowego obciążenia $\sigma = 100$ kPa) uzyskano dla mieszanek gruntowo-glebowych sporządzonych na wodzie wodociągowej z dodatkami lignitów sodowych oraz węglowodorów (rys. 1b i 1d). Efektem przebiegu edometrycznego obciążania tych próbek było uzyskanie zmniejszonych, w porównaniu do pozostałych, wartości edometrycznych modułów ścisłości (tab. 2), szczególnie dla próbek o znacznych przyrostach intensywności osiadania (rys. 1b i 1d).

4. WNIOSKI

Proces edometrycznego osiadania mieszanek gruntowo-glebowych zarobionych na wodzie wodociągowej, przebiegał intensywniej niż proces osiadania mieszanek o analogicznych udziałach dodatków chemicznych i organicznych zarobionych na solance. Oznacza to, że proces odsączania solanki z przestrzeni porowej badanych mieszanek był utrudniony w porównaniu z odsączaniem wody wodociągowej.

W grupie mieszanek odpadów płuczkowych z domieszkami gleby oraz składników organicznych, sporządzonych z udziałem wody wodociągowej, maksymalne zmniejszenie wysokości początkowej stwierdzono dla próbek z domieszką lignitów sodowych (21,73%) oraz węglowodorów (22,52%), natomiast wśród mieszanek sporządzonych z udziałem solanki najintensywniej osiadały próbki z dodatkiem lignosulfonianów żelazowych (16,2%) oraz węglowodorów (16,6%).

Mieszanki gruntowo-glebowe zarobione na solance charakteryzowały się ustaloną intensywnością osiadania, czego efektem były przebiegi krzywych ścisłości zbliżone do linii równoległych.

Zmniejszenie wysokości początkowej badanych mieszanek gruntowo-glebowych było tym wyższe, im mniejsza była w próbkach zawartość domieszek organicznych (trociny, słoma).

Osiadanie próbek będzie się pogłębiało z upływem czasu, ze względu na postępujący proces rozkładu zawartych w nich domieszek organicznych.

WYKAZ SKRÓTÓW

- h_i – wysokość próbki przy i -tym stopniu obciążenia [m],
- h_{i-1} – wysokość próbki przy $i-1$ stopniu obciążenia [m],
- Δh – odkształcenie próbki bez uwzględnieniem odkształceń własnych edometru [m],
- $\Delta h'$ – odkształcenie próbki z uwzględnieniem odkształceń własnych edometru [m],
- Δh_e – odkształcenia własne edometru [m],
- LP – lignity potasowe,
- LS – lignity sodowe,
- LŻ – lignosulfoniany żelazowe,
- M_o – edometryczny moduł ścisłości pierwotnej [Pa],

- m_w – masa wody zwartej w porach gruntu [g],
- m_s – masa suchego gruntu [g],
- m_n – masa próbki gruntu w stanie naturalnym [g],
- ON – olej napędowy,
- S – solanka,
- V – objętość próbki gruntu [cm³],
- W – woda wodociągowa,
- w – wilgotność gruntu [%],
- w_n – wilgotność naturalna gruntu [%],
- ε – odkształcenie jednostkowe próbki,
- ρ – gęstość objętościowa gruntu [g/cm³],
- ρ_d – gęstość objętościowa szkieletu gruntowego [g/cm³],
- σ – obciążenie jednostkowe próbki [Pa],
- σ_i – i -te obciążenie jednostkowe próbki [Pa],
- σ_{i-1} – $i-1$ obciążenie jednostkowe próbki [Pa],
- $\Delta\sigma$ – przyrost obciążenia jednostkowego próbki [Pa].

LITERATURA

- [1] Kostrzewski W.: *Parametry geotechniczne gruntów budowlanych oraz metody ich oznaczania*. Wydanie 4. Poznań, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej 2001
- [2] Myślińska E.: *Laboratoryjne badania gruntów*. Wydanie II zmienione i rozszerzone. Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN 1998
- [3] Pisarczyk S.: *Mechanika gruntów*. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej 1999
- [4] Pisarczyk S.: *Grunty nasypowe. Właściwości geotechniczne i metody ich badania*. Warszawa, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej 2004
- [5] PN-86/B-02480: *Grunty budowlane. Określenia, symbole, podział i opis gruntów*
- [6] PN-88/B-04481: *Grunty budowlane. Badania próbek gruntu*
- [7] Wiłun Z.: *Zarys geotechniki*. Wydanie 5. Warszawa, Wydawnictwa Komunikacji i Łączności 2001